

**ПОРЕДНИ ПОСТИЖЕНИЯ И НАСОКИ ПРИ ИЗПОЛЗВАНЕТО
НА НОВИТЕ ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ
В ЦЕНТРАЛНАТА БИБЛИОТЕКА НА БАН**
Събина Анева, Зам. директор на ЦБ на БАН, E-mail: sabina@cl.bas.bg

Централната библиотека на БАН (ЦБ на БАН) е водеща научна библиотека, която се стреми да задоволява нуждите на обществото с най-актуалната информация за последните постижения в науката у нас и в чужбина, като използва възможностите на новите информационни технологии, за да подобри максимално качеството на обслужването си.¹

Последната година ЦБ на БАН положи необходимите усилия, за да премине към нова, подобрена версия на библиотечно-информационната система **ALERN500**. Променен е интерфейсът на клиентския софтуер, който се характеризира с максимална интеграция на функционалните модули, компактност на работните листове и възможност за подобряване на бързината при каталогизиране на библиотечните документи.

В публикувания в Интернет електронен каталог има нововъведения, които се изразяват в следното:

✓ превод на български език и обновяване на интерфейса, за да бъде по-удобен за ползване от българските ползватели;

- ✓ обединяване на трите оторизирани бази данни (за авторска отговорност, за предметни рубрики и заглавия на серии) с цел по-голяма ефективност, еднозначност и бързина при извършване на търсенията. В рамките на единната оторизирана база данни бяха дефинирани три логически бази данни, които да съответстват на предишните физически;
- ✓ публикуване на оторизираната база данни “Почетни членове, академици (действителни членове) и член-кореспонденти (дописни членове) на Българската академия на науките (1869—2007 г.)”, която представлява първа част от цялостния проект на Централната библиотека на БАН “Членове на Българската академия на науките 1869 г.-” с отворен хронологически обхват, който непрекъснато ще се актуализира и разширява. Базата данни съдържа информация за всички български членове от създаването на Академията до наши дни. Те са представени с трите им имена, годините на избирането им за членове на БАН, месторождение, дати на раждането и смъртта (ако са починали), научната област, в която работят, държавническата и обществено-политическата им ангажираност, псевдонимите, които някои от тях са използвали. На всички членове (с изключение на седем) са издирени и публикувани портретни снимки. Използвайки функционалността на електронния каталог, е предоставена възможност през оторизирания запис на всяка личност да се извършва търсене в библиографската база данни както в полетата за авторската отговорност, така и в полетата за предметните рубрики, като по този начин се подготвят актуални библиографски справки за всеки учен.²

Продължи работата по изграждането на електронна библиотека, чрез която да се постигне не само съхраняване на фондовете чрез дигитализиране на ценните и редки библиотечни документи, а и да се осъществи безпроблемно интегриране с българските и чуждестранните информационни ресурси.

Една от първите стъпки на ЦБ на БАН в тази насока започна през октомври 2005г. Тогава бе подписан и стартира съвместният проект с Института за литература на БАН и Британската библиотека “Машинночитаемо описание и каталог на средновековни ръкописи”. Една от неговите задачи бе създаването на машинночитаемо описание на старобългарски ръкописи, като се използват адекватни за Интернет средата формати, които се базират на тагиращи езици като XML и пр., или се адаптират съвременни библиографски формати като MARC21, MARC21XML и т.н. На базата на това описание бе възможно изграждането не само на каталог на средновековните славянски ръкописи от колекцията на Британската библиотека. Но той може да се използва и за славянски ръкописи от други библиотеки, хранилища, депозиториуми и т.н. Моделът за описание на ръкописи бе създаден от Prof. David Birnbaum — University of Pittsburgh, USA (<http://clover.slavic.pitt.edu/~djb/>), ст.н.с.д-р Анисава Милтенова — Институт за литература, БАН, България и ст.н.с.д-р Андрей Бояджиев — СУ “Св. Климент Охридски”, България. Той използва широко възможностите на Extensible Markup Language (XML).

От друга страна възникна необходимостта от регистрирането на дигиталните копия и микрофилми, които ЦБ на БАН получи по проекта от Британската библиотека, в библиотечно-информационната система ALEPH500 и тяхната интеграция в електронния каталог. С тази цел се състави модел за описание на копия на средновековни ръкописи, който е:

- ✓ съвместим с горепосочения модел;
- ✓ съдържа задължителните библиографски данни при каталогизация на библиотечни документи;
- ✓ дава детайлни сведения от научноизследователски характер, предназначени за специалисти;
- ✓ билингвистичен е (на български и на английски език), за да обслужва по-голяма читателска аудитория;
- ✓ разработен е във формат MARC21³ и отговаря на AACR2 — Anglo-American Cataloguing Rules, 2nd edition⁴, за да се интегрират записите адекватно в логиката на съществуващата библиотечна система.

Моделът за библиографско описание на едно от видовете копия - микрофилми на средновековни ръкописи изглежда по този начин:

DB		ASC01
SYSID		0
FMT		BK
LDR		^^^^ntm^a22^^^^a^4500
007		hd^afb^^^baca
008		^^^^^nuuuuuuuubu^^^^^a^^^^^ 00^0^chu^d
040	##	\$aBG-SoBAS
041	0#	\$achu
044	##	\$a
130	0#	\$a \$f \$k \$p \$t
242	1#	\$a \$h[microfilm]\$b \$c \$n \$p \$yeng
245	1#	\$a \$h[microfilm]\$b \$c \$n \$p \$f
246	##	\$a \$b \$n \$p
300	##	\$a \$cmm.\$b \$e
300	##	\$aff.\$cmm.\$b \$e
500	##	\$aMaterial Description :
500	##	\$aCondition :
546	##	\$aLanguage :\$b Script :
546	##	\$a
520	2#	\$a \$b
500	##	\$aNotes Description :
535	1#	\$3 \$a \$b \$c \$d \$g
541	1#	\$3 \$a \$d
581	##	\$a
533	##	\$aMicrofilm\$b \$c \$d \$e1 microfilm reel : positive ; 35 mm.\$n
700	##	\$a \$b \$c \$d \$etranscriber\$j \$q
710	2#	\$a \$b \$c \$d \$eowner\$f \$k \$n \$t

Моделът за библиографско описание на копия на средновековни ръкописи осигурява възможност за:

- ✓ експорт и импорт от единия в другия модел за описание на ръкописи;
- ✓ търсенето и намирането на информация за точно определено копие на ръкопис сред другите библиотечни документи;
- ✓ създаването на логическа база данни в зависимост от различни елементи на описанието (притежател на ръкописа, колекция и т.н.);
- ✓ използването на редица допълнителни услуги, които се предоставят от интегрираната библиотечна система.

До сега в ЦБ на БАН са каталогизирани над 200 микрофилми, фотокопия, CD-та и DVD-та на ръкописи, които се съхраняват в 6 библиотеки в България, Великобритания и Русия. Предстои да бъдат каталогизирани около 2400 копия от средновековни ръкописи на

български, руски, сръбски, гръцки, латински, арабски, грузински и др. езици, чиито оригинали са притежание на над 50 книгохранилища в 22 държави.

Друг водещ проект на ЦБ на БАН е свързан с опазването и дигиталното съхраняване на т.нар. редки и ценни книги. Акцентите са насочени към уникалните колекции на библиотеката, които са застрашени от киселинността на хартията. Първите стъпки са направени с регистрацията им в библиотечно-информационната система ALEPH500 и тяхната интеграция в електронния каталог. Използва се моделът за описание на книги (във формат MARC21 и съгласно AACR2 — Anglo-American Cataloguing Rules, 2nd edition), като се отчитат спецификите на всяка една от тях, а именно:

- ✓ съхраняват се особеностите на правописа на редките и ценни книги, като се използват възможностите на UNICODE;
- ✓ осигурява се стандартизирано търсене в областта на авторската отговорност чрез използването на връзки към оторизирани записи, изградени въз основа на Authority Format на MARC21⁵ ;
- ✓ при библиографското описание на книги, които са получили популярност с друго име, различно от това на заглавната страница, се основаваме на възможностите, които ни осигурява поле 730 — Допълнителна точка за достъп — Унифицирано заглавие;
- ✓ използва се широкият спектър на полета за бележки 5XX, за да се даде допълнителна информация за спомоществателите на изданията, уникалните характеристики на екземпляра, библиография за изданието и т.н.

Началото е поставено с каталогизация на личната библиотека на Феликс Каниц (1829-1904), която съдържа над 800 заглавия от 1693г. до началото на ХХвек (на 8 езика). През май 2007г. започна регистрирането и на колекция “Старопечатни книги в ЦБ на БАН (1806 — 1878)“, която съдържа над 600 заглавия в над 900 екземпляра. В началото на август 2007г. стартира каталогизирането на колекция “Руска имперска книга (1700 — 1917)“, която съдържа над 3500 заглавия руски книги. Планира се в максимално кратки срокове да се извърши дигитализиране на регистрираните библиотечни документи, като се предвижда тяхното съхранение във формат JPEG.

През изминалите пет години екип начело със ст.н.с.д-р Мария Аргирова-Герасимова работиха върху проекта “Български периодични издания в библиотеките на БАН (1844 — 1944)“, в резултат на който бе подготвен за печат хартиен каталог, който съдържа над 1000 заглавия, включва огромна библиографска информация, дава сведения за редакторите, съставителите, местонахожденията на библиотечните документи, тяхната детайлна спецификация и включена поредица от индекси, които улесняват потребителя. Изданието ще излезе от печат към края на 2007г.

Каталогът “Български периодични издания в библиотеките на БАН (1844 — 1944)“ е в основата на съвместния ни проект със звено “Дигитализация на научното наследство” към Института по математика и информатика на БАН, чиято цел е поэтапно регистриране на библиотечните документи, сканиране на всеки отделен брой и редактиране, публикуване на пълнотекстовия вариант, както и осигуряване на достъп до него чрез библиографското описание.

През август 2007г. стартира проектът “Български вестници след 1990г.”, който се осъществява със съдействието на Центъра за изследване на демокрацията и фирма Рискмонитор и е насочен към регистрация и дигитализиране на българските вестници след 1990г. В рамките на 3 години се предвижда интегрирането на библиографската информация и дигиталните копия в електронния каталог на БАН, като те ще бъдат достъпни за ползвателите от IP адресното пространство на БАН.

От началото на 2007г. започна усилена работа по проекта “Академични периодични издания“, чиято цел е: съвместно с Академичното издателство “Проф. Марин Дринов” и други издателства електронният каталог на ЦБ на БАН да се превърне в портал за достъп до електронните версии на периодичните издания на БАН. От библиографските записи на изданията потребителите ще имат възможност да ползват техните електронни версии. Този проект е в основата на подготовката за сключване в близко бъдеще на съвместен проект на ЦБ на БАН и Библиотеката на конгреса в САЩ за обмен на електронни публикации — LOCKSS.

През май 2005г. Централната библиотека на БАН се включи активно в създаването на електронен архив на художествената сбирка в Софийския исторически музей, като предложи за основа при изграждането му общия софтуер BASLIB — автоматизирана информационна система. BASLIB е разработена от Централната библиотека на БАН съвместно с Лабораторията по телематика при БАН. Системата е предназначена за изграждане на електронен каталог на книги, периодични издания, архивни документи, художествени произведения и др. Проектирана е и е експериментирана в някои библиотеки на БАН и е внедрена в библиотеката на Софийския исторически музей, Научния архив на БАН, Градската галерия в Кърджали и др.⁶

Централната библиотека на БАН съзнава голямата си отговорност за информационното осигуряване на българския научния потенциал, като извършва мащабна дейност за запазване постиженията на човешката мисъл и осигуряването на достъп до най-новите идеи на съвременното. Необходимо е коопериране при осъществяването на тази задача, за да се постигне максимална ефективност и гъвкавост. Съвременните технологии улесняват тази съвместна дейност не само между библиотеките в национален и международен мащаб, а и кооперирането им с други институции, които притежават средствата и уменията за изграждането на интегрирани информационни масиви.

Цитирана литература:

¹ Правилник на Централната библиотека на Българската академия на науките. София, 1996.

² Момчилова, Ем. Настоящи и бъдещи параметри на базата данни “Почетни членове, академици (действителни членове) и член-кореспонденти (дописни членове) на Българската академия на науките (1869—2007 г.)”. — Информационен бюлетин. Централна библиотека на БАН, 2007. бр.4 (4), година 1, юни 2007. URL: <http://cl.bas.bg/about-central-library/bulletin-of-central-library-of-bas/issue-4-4-year-i-june-2007>

³ Marc Standards. Library of Congress — Network Development and MARC Standards Office. URL: <http://www.loc.gov/marc/>

⁴ Anglo-American Cataloging Rules. CLA, CILIP and ALA (2002 with update 2003). In: Library of Congress (2003). Cataloger's Desktop. E-version.

⁵ Marc 21 Concise Format for Authority Data. Standards. Library of Congress — Network Development and MARC Standards Office. URL: <http://www.loc.gov/marc/authority/ecadhome.html>

⁶ Атанасова Д, П. Първанов и Фр. Касабов. Приложение на автоматизираната система BASLIB за създаване на дигитална колекция на художествената сбирка в Софийския исторически музей — общинско предприятие “Стара София”. - Информационен бюлетин. Централна библиотека на БАН, 2007. бр.4 (4), година 1, юни 2007. URL: <http://cl.bas.bg/about-central-library/bulletin-of-central-library-of-bas/issue-4-4-year-i-june-2007>